

نفت ایران وامنیت انرژی در جهان

دکتر عباس علی
عسوی هیئت علمی دانشگاه صنعتی شریف
و رئیس مؤسسه مطالعات دریای خزر

پرونده این ماه، انرژی و امنیت ملی / نگاه کارشناس

بحث اساسی این است که جایگاه ایران در مناسبات بین المللی در مقام دومین کشور دارنده ذخایر نفت و گاز در جهان چیست؟
آمار کشورها از لحاظ فارغ التحصیلان رشته نفت و گاز نشان می دهد که کشورهایی مثل چین و هند فارغ التحصیل رشته نفت زیاد دارند، اما کشورهای مثل آمریکا، کانادا و ایران فارغ التحصیلان رشته نفت کم دارند. با اینکه فارغ التحصیلان رشته های نفت و گاز در ایران اندک اند، همان تعداد نیز دائما به اروپا و آمریکا یا کانادا می روند.

موضوع دیگر درباره ایران، مسئله همسایه های ایران است. ایران را تقریبا به طور کامل پایگاه های آمریکایی محاصره کرده اند و هر گونه حرکتی را زیر نظر گرفته اند. بنابراین فعالیت های ایران در زمینه انرژی نیز مایه تیور می شود.

اما ایران می تواند از جنبه هایی روابط خود را با اروپا در زمینه انرژی بهبود بخشد. به نظر من، ایران می تواند به راحتی رقیب گاز روسیه برای فروش در اروپا باشد و این کار را از طریق ترکیه و اوکراین انجام دهد.

یکی دیگر از موقعیتهای مناسب برای ایران، همسایگی با عراق است. اولین موضوعی که در حوزه های نفت و گاز عراق جلب توجه می کند این است که نگاه تمام آنها متوجه ایران است. بنابراین می توانیم خط لوله ای به پالایشگاه آبادان بکشیم یا نفت خام را به آن طرف بفرستیم و فرآورده بگیریم. چون به نظر من عراق بزرگ ترین فرصت برای انرژی در دنیاست.

مسئله بعدی، امنیت انرژی در آسیاست و با وجود هند و چین و مسائل دیگر، امنیت انرژی در آسیا اهمیت بسیاری یافته است. بهترین راه، فعالیت ما در این بخش از دنیاست چون میان عربستان و روسیه در این منطقه همپوشانی وجود دارد و در حالی که تقاضا در مناطقی مانند چین بسیار بالاست، ما می توانیم تأمین کننده آن باشیم.

موضوع دیگر گوناگونی منابع است. اگر کشوری برای تأمین انرژی خود به خلیج فارس متکی باشد، در صورت بروز بحران در تنگه هرمز، این منبع دچار اختلال می شود. در اینجا هم ایران از بازیگران عمده است که به راحتی می تواند از دریای خزر نفت خود را صادر کند. حوزه دریای خزر نیز اهمیت بسیاری دارد. در حال حاضر قزاقستان و چین خطوط لوله خود را به یکدیگر متصل کرده اند و ترکمنستان نیز همکاری بسیاری با چین دارد و متاسفانه سرمایه گذار بهای ما در این زمینه کافی نیست.

بنابراین در مورد امنیت انرژی دو اکستریم وجود دارد. نخست اینکه که شما می توانید روی امنیت انرژی سرمایه گذاری زیادی داشته باشید. این در حالی است که هر چه بر سرمایه گذار بهای خود بیفزایید، رقبای خود را افزایش داده اید و نباید در این مورد حساسیت زیادی نشان دهید که دیگران هم به فکر افزایش سرمایه گذاری بیفتند. دوم، مسئله این است که نفت موجود در دنیا تا سال ۲۰۳۰ پاسخگوست و ما به سرمایه گذاری بیشتر در زمینه تکنولوژی، آموزش زمین شناسی و مهندسی نیازمندیم. سرمایه گذاری و تأمین تکنولوژی نیازمند هماهنگ کردن سیاست خارجی ایران با آن است و ایران باید کارهای متعددی کند، از جمله پیگیری سیاست نگاه به شرق.

کل منابع نفتی تجدیدپذیر جهان ۳ تریلیون بشکه تخمین زده می شود که اگر نفت سنگین را به آن بیفزاییم، به چهار تریلیون بشکه خواهد رسید.

در طی دورانی که بشتر نفت را کشف کرده است، تا به حال حدود یک تریلیون بشکه نفت استخراج شده است. بنابراین مقدار زیادی نفت وجود دارد که استخراج آنها به سادگی امکان پذیر نیست، بلکه به تکنولوژی های جدید نیاز دارد. مانند کانادا که نفت دارد اما استخراج آن نیاز به تکنولوژی و سرمایه گذاری ویژه ای دارد. آژانس بین المللی انرژی اعلام کرده است که برای تأمین انرژی جهان در دهه ۲۰ و ۳۰ باید فعالیتهای را از هم اکنون آغاز و سالیانه ۲۰۰ میلیون دلار سرمایه گذاری کرد.

امنیت انرژی در جهان بیش از هر چیزی، به تولید و مصرف روان نفت و گاز اطلاق می شود، چنانچه هیچ مشکلی بر سر راه استخراج، تولید و حمل و نقل آن وجود نداشته باشد.

عواملی که امنیت انرژی در جهان را تهدید می کند به چند دسته می توان تقسیم کرد:

عامل نخست، بی ثباتی ملی است. بعضی از کشورها گرفتار مسائل داخلی اند که به وضع نفتی آنها لطمه می زند. عامل دوم، دستنهادی از مسائل منطقه ای مانند جنگ های داخلی یا جنگ بین کشورهاست؛ مثل جنگ هایی که بین آذربایجان و ارمنستان رخ داده است. مسئله سوم، تروریسم است که می تواند تولید و حمل و نقل را تهدید کند و مسئله بعدی، تحریم است. مسائل دیگر مانند حمله به کشتیها و بنادر و بسته شدن تنگه های مهم مانند تنگه هرمز، تنگه مالاکا، تنگه پاناما هم اهمیت و نقشی نیرومند در تهدید امنیت انرژی در جهان ایفا می کند. روزانه ۳/۸ میلیون بشکه نفت از کانال سوئز، ۳ میلیون بشکه از باب المندب، ۳ میلیون بشکه از بسفر و داردانل و از همه مهم تر روزانه ۱۷ میلیون بشکه نفت از تنگه هرمز می گذرد و طبیعی است که غرق شدن یک کشتی در آن، تأثیر بسیاری در بازار و امنیت انرژی می گذارد.

موضوع بعد، به عرضه و تقاضا باز می گردد. عرضه و تقاضا در اغلب مواقع با یکدیگر همخوانی ندارد. گاه عرضه بیشتر است و گاه تقاضا. زمانی که تقاضا بیشتر باشد، قیمت نفت بالا می رود و زمانی که عرضه کم باشد، ممکن است قیمت نفت پایین بیاید. به نظر می رسد قیمت نفت حالت سینوسی دارد و بالا و پایین می رود و خیلی از پیش بینهای قیمت نفت نادرست است. با این حال، قیمت نفت مسئله مهمی در امنیت انرژی است. اگر قیمت بین ۵ تا ۲۵ دلار باشد، کسی به فکر انرژی جایگزین نمی افتد. این در حالی است که هزینه تولید نفت برای بسیاری از کشورهای خاورمیانه و خلیج فارس خیلی پایین است. هزینه نفت برای بعضی از کشورها مانند ایران ۳ تا ۴ دلار و برای بعضی از کشورها مثل عراق یک دلار است. اما به محض افزایش قیمت نفت، استخراج آن صرفه اقتصادی پیدا می کند و رقبا افزایش می یابند.

هر هزار مترمکعب گاز معادل ۶/۲۹ میلیون بشکه نفت است. روسیه ۲۹۹ میلیارد بشکه نفت معادل گاز دارد و ایران ۱۷۶ میلیارد بشکه نفت. اگر گاز و نفت را با هم جمع کنیم روسیه ۱۷۹ و ایران ۱۱۴ میلیارد بشکه نفت دارد و ایران دومین صادر کننده گاز و نفت در جهان است.

دارد، آلودگی کمتری تولید می کند. یکی از عوامل مضر برای محیط زیست، فقدان سیاستهای انرژی بلند مدت است. دولتها ممکن است تصمیماتی شتابزده اتخاذ کنند که منجر به وارد آمدن لطامات جبران ناپذیری به محیط زیست شود.

کمبود ظرفیت تولید برق و سیاستهای کوتاه نظرانه باعث متوقف ماندن ساخت نیروگاه های جدید شده است که این امر چاره ای جز اتکا بر نیروگاه های قدیمی و ناکارآمد باقی نمی گذارد و این در حالی است که تکنولوژی های نوین ضد آلودگی، دستاوردهای بسیار مناسبی برای محیط زیست به همراه آورده اند.

«سیاست ملی انرژی» در حالی که اصلاحات در مصرف و استفاده بهینه و کارآمد انرژی را ترویج می کند، توصیه های این چنینی نیز دارد:

تصویب هر چه زودتر قانون و برنامه های منعطف و مبتنی بر واقعیت های موجود با هدف کاهش گازهای متصاعد از نیروگاه های تولید برق همچون دی اکسید سولفور، اکسید نیتروژن و جیوه.

افزایش امنیت انرژی

در حالی که اختلال در امنیت ملی، ارتباط نزدیکی با وابستگی آمریکا به منابع انرژی خارجی دارد، «سیاست ملی انرژی» در صدد کاهش تأثیر نوسان قیمتها و بی ثباتی ذخایر نفت در امنیت مردم آمریکاست. امنیت انرژی باید در زمره اولویتهای اقتصادی و سیاست خارجی آمریکا قرار بگیرد. بر همین اساس، باید افق دید خود را فراتر از مرزهای آمریکا ببریم و اعتبارمان را نزد تأمین کنندگان خارجی بیشتر کنیم، همچنین تقویت روابط با کشورهای تولیدکننده نفت در نیمکره شمالی را نیز باید در دستور کار قرار دهیم.

این در حالی است که امنیت انرژی مستلزم آماده سازی مردم برای مواقع بحران و کمک به قشر کم درآمد است که در مواقع نوسان قیمتها و اتمام ذخایر، آسیب پذیرترین قشر جامعه خواهند بود.

برای تضمین امنیت انرژی، این گزارش توصیه می کند مرکز مدیریت بحران در تمامی ایالتها برای آمادگی در برابر بحرانهای بالقوه مربوط به انرژی تاسیس شود.

آرمان رئیس جمهور برای دستیابی به انرژی های قابل اعتماد، به صرفه و سازگار با محیط زیست، هدفی نیست که بتوان یک شبه به آن دست یافت، بلکه دسترسی به آن نیازمند خلاقیت و پیشرفت در علوم، تحقیقات و پژوهش بیش از پیش است. همچنین مستلزم گذشت زمان و تلاش رهبران هر دو جناح سیاسی است. به علاوه باید با مسائل، همانطور که هستند روبه رو شد و در واقع، رویکردی بسیار جدی به این مسائل داشت.

در حالی که وضعیت حاضر چندان دلگرم کننده نیست، اما تغییر ناپذیر هم نخواهد بود و قطعاً توان مقابله با آن وجود دارد، اما باید بپذیریم که حل برخی از این چالشها، سختی و رنجهای بسیاری در پی دارد که با اتخاذ تدابیر مناسب، برطرف خواهند شد.

این توصیه ها را در حالی ارائه می کنیم که به عملیاتی شدن آنها بسیار خوش بین هستیم و اعتقاد راسخ داریم که اهداف آن، محقق خواهد شد.

«بحران انرژی» ندایی است برای آنکه منابع و ذخایر خود را به بهترین وجه مورد استفاده قرار دهیم و از استعدادهای موجود، بهره مند شویم.

این فراخوانی ملی و عمومی برای ملت آمریکاست که افزایش اشتغالزایی، محیط زیستی سالمتر، اقتصادی قوی تر و آینده روشن تری را به مردم ما نوید می دهد.